

References

1. Bila, O.H., and Bodnariuk, I.L. (2012), *Upravlinnia vytratamy pidpriemstva: teoriia ta praktyka* [Enterprise Cost Management: Theory and Practice], monograph, LKA, Lviv, Ukraine, 200 p.
2. Vesperis, S. (2009), "Application of economic and mathematical modeling to optimize the cost structure for quality", *Visnyk NU «Lvivska politehnika». Kompiuterni nauky ta informatsiini tekhnolohii*, no. 638, pp. 134-137.
3. Hrod, A.M., Melnik, L.M., Spivak, S.M. and Andrushkiv, B.M. (2014), *Resursno-innovatsiinyi instrumentarii formuvannia konkurentospromoznykh struktur (na prykladi meblevoho vyrobnytstva)* [Resource and innovative tools formation of competitive structures (for example of furniture manufacturing)], LTD "Aston", Ternopil, Ukraine, 352 p.
4. Maliarets, L.M. (2010), *Ekonomiko-matematychni modeliuvannia* [Economic and mathematical modeling], tutorial, KhNEU, Kharkiv, Ukraine, 312 p.
5. Moskovchuk, A.T. and Moskovchuk, I.O. (2007), "Economic and mathematical modeling in the management of costs", *Ekonomichni nauky. Oblik i finansy*, issue 2, no. 4 (16), pp. 32-46.
6. Sviridova, O. (2011), "Deterministic and stochastic models to minimize the costs of inventory management systems", *Logistika*, no. 4, pp. 28-30.
7. Chubai, V.M. and Yasinska, A.I. (2008), "Optimization of costs machine building enterprises on the basis of a systematic approach", *Ekonomyka Kryma*, no. 25, pp. 54-59.
8. Chukhrai, N.I., Novakivskiy, I.I. and Hrytsai, O.I. (2012), "Economic and mathematical modeling of cost structure for the phases of the innovation process machine building enterprises", *Ekonomika: realii chasu*, no. 3-4 (4-5), pp. 136-139.
9. Yushchyshyna, L.O. (2013), "Optimization of the production program of the criterion of costs of business processes", *Visnyk NUVHP*, no. 1 (61), pp. 234-240.

УДК 338.432:658

Шеленко Д.І.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Матковський П.Є.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Баланюк С.І.,
к.е.н., викладач кафедри менеджменту і маркетингу
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника", м. Івано-Франківськ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Shelenko D.I,
cand.sc.(econ.), assistant professor
of department of accounting and auditing
Matkovskiy P.Ye.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
of department of accounting and auditing
Balaniuk S.I.,
cand.sc.(econ.), lecturer department of marketing and management
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

MAIN AREAS OF SUPPORT SYSTEMATIC DIVERSIFICATION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Одним з найважливіших стратегічних напрямів аграрних підприємств є диверсифікація їх діяльності. Суб'єкти підприємництва змушені вишукувати організаційно-економічні заходи стабілізації та розвитку своєї діяльності, розширювати та оновлювати асортименти продукції.

В сучасних умовах існує необхідність подолання кризових явищ у аграрному секторі, що сприятиме відновленню порушених відтворюваних процесів, зростанню ефективності та конкурентоспроможності виробництва за рахунок забезпечення системності диверсифікації діяльності аграрних підприємств. Однак ефективний розвиток диверсифікаційних процесів ускладнюється незадовільним фінансовим станом більшості товаровиробників.

У зв'язку зі зміною кон'юнктури ринку в перехідний період економіки аграрні підприємства тяжіють до організації виробничої діяльності на засадах диверсифікації з метою отримання

додаткового доходу. З одного боку, аграрії скоротили виробництво традиційних для них видів сільськогосподарської продукції, а з іншого – запроваджують нове виробництво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню наукових і практичних аспектів розвитку диверсифікаційних процесів присвячено праці О. В. Зоренко, М. Д. Корінка, О. О. Лемішка, Н. Г. Маслака, Н. Б. Мельник, М. М. Паламарчука, М. Портера, П. Т. Саблука, Н. І. Степаненко та ін. Серед зарубіжних фахівців, які розглядали вказані питання слід зазначити: І. Ансоффа, Р. Аккофа, П. Друкера, Ф. Котлера, А. Томпсона, Й. Шумпетера та ін. Однак проблема урізноманітнення діяльності аграрних підприємств в умовах змішаної економіки потребує більш детального дослідження. Це і зумовило приділяти більшу увагу диверсифікації як інструменту ефективного використання ресурсів в діяльності аграрних підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування напрямів забезпечення системності диверсифікації діяльності аграрних підприємств.

Предметом дослідження є сукупність прикладних аспектів диверсифікаційного розвитку аграрних підприємств, здатних поліпшувати соціально-економічну результативність їх діяльності.

Об'єктом дослідження є процес розширення й урізноманітнення діяльності аграрних підприємств різних видів діяльності, послуги, капітал, трудові ресурси. В методологічному й організаційно-методичному відношенні в управлінні підприємством є врахування поступального підвищення ролі та значення його диверсифікаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах нинішньої соціально-економічної ситуації вітчизняній економіці притаманні характерні особливості, що підвищують роль і значення диверсифікації діяльності. Необхідність активізації аграрних підприємств, створення належних умов праці та проживання на селі диктують важливість багатогалузевого розвитку, зокрема створення нових форм підприємництва та зайнятості сільського населення. У цій ситуації диверсифікація виступає запорукою фінансової стійкості підприємств.

І. Ансофф, розглядаючи поняття “диверсифікація”, вказує, що її вибір є доцільним у випадках, коли: новий напрям діяльності обіцяє бути більш прибутковим, ніж розвиток існуючих; наявної інформації недостатньо, щоб бути впевненим у стабільному розвитку існуючого бізнесу; розвиток нового напрямку не вимагає значних інвестицій [1].

Поняття диверсифікація, за фінансово-банківським словником, є похідним від пізньолатинського “diversificatio” – зміна, різноманітність, або від латинських “diversus” – різний, віддалений та “facere” – робити [2].

За твердженням О. В. Зоренко, диверсифікація виробництва – об'єктивний економічний процес, закономірність, що викликана ринком, конкуренцією, та покликана за рахунок розширення асортименту товарів, ринків зробити рентабельність підприємства більш стійкою, знизити ризики господарської діяльності [3, с. 7-8].

Н. І. Степаненко диверсифікацію розглядає, як стратегію різних рівнів планування, що представляється засобом реалізації стратегії росту, забезпечення стійкої конкурентної переваги та оптимального використання ресурсів підприємства [4, с. 6-7].

Диверсифікацію ми можемо розглядати як кінцевий результат впровадження нової або вдосконаленої продукції (послуги), організації виробництва, системи його управління з метою одержання різних видів ефекту та забезпечення процесу розширеного відтворення. Під диверсифікаційним процесом розуміється система заходів щодо розширення асортименту вироблених виробів їх освоєння з метою максимізації доходів, впровадження нових видів наданих послуг, що забезпечує економічне зростання та розширене відтворення галузі.

Впровадження диверсифікаційних процесів в аграрних підприємствах дозволяє:

- створити нові додаткові робочі місця в аграрних підприємствах та підвищить їх доходи;
- довести обсяги виробництва продукції рослинництва та тваринництва до рівня, який забезпечить норми їх споживання населенням, а також визначені обсяги експортних поставок;
- виконати комплекс робіт, пов'язаних з виведенням з обробітку малопродуктивних і еродованих земель та вихід на науково-обґрунтований рівень розораності угідь;
- максимально адаптувати технологію та техніку вирощування, обробки та зберігання продуктів, що використовується аграрними підприємствами до вимог світової організації торгівлі;
- стабілізувати та поступово збільшити обсяги виробництва нових видів продукції;
- забезпечити добробут сільського населення та сприятиме відродженню сільських територій.

Аграрні підприємства, прагнучи забезпечити власну ринкову стійкість, можуть здійснювати диверсифікацію, тобто виходити на принципово нові рівні, що не пов'язані з іншими видами діяльності. Крім того, для послуг агросервісних підприємств притаманними є сезонність, а також необхідність дотримання екологічної безпеки, що пов'язано із особливостями сільськогосподарського товаровиробництва.

В Івано-Франківській області було розроблено спеціальну комплексну програму [5], в якій обґрунтовано найважливіші шляхи, напрями й механізми розвитку сільськогосподарської галузі, зумовлені аграрною та земельною реформами. Вони охопили безпосередньо виробничу сферу

(сільськогосподарські галузі), соціальний розвиток, формування ринкової інфраструктури та диверсифікацію виробництва. Хоч програма та її здійснення не в усьому були досконаліми, вона стала важливою соціально-економічною й організаційно-методичною основою прогресивних кроків у забезпеченні системності диверсифікації аграрних підприємств.

Розвиток диверсифікаційних процесів належить до позитивних тенденцій у розвитку сільськогосподарських підприємств області, які підвищують коефіцієнт безпеки функціонування агроформувань [6, с. 93-94]. У диверсифікації аграрних підприємств вбачається вибір перспективних напрямів розширення діяльності, досягнення системності, забезпечення раціональної концентрації ресурсів в межах одного підприємства, мінімізація інвестиційних ризиків.

Отже загальним для всіх аграрних підприємств є необхідність нарощення кількості позитивних тенденцій при одночасному створенні умов для їх повнішого, ефективнішого практичного прояву. З іншого боку, всі вони у виробничо-господарській діяльності повинні орієнтуватися на обмеження, а ще краще – на недопущення негативних тенденцій при одночасному зменшенні їх руйнівного прояву.

До чинників, які стримують розвиток диверсифікації діяльності аграрних підприємств належать:

– брак знань, умінь та навичок щодо використання переваг міжгалузевої диверсифікації: недостатньо інформації та технологій застосування агроформуваннями потенційних додаткових або комплексних видів зайнятості, в т.ч. з переробки сировини, обслуговування виробничих процесів, які є основним видом діяльності інших галузей і більш рентабельні у порівнянні з сільськогосподарським виробництвом;

– суттєва відмінність у рентабельності агровиробничих та агропереробних підприємств [7, с. 129].

– недосконалість в організації орендних та земельних відносин.

За твердженням Н.Б. Мельник, для впровадження системності в диверсифікаційних змінах підприємства доцільно сприяти циклічності їх виробничих процесів та галузевої й не галузевої спеціалізації [8].

Наразі ж виправдано обмежитись тим, що подолання не лише минулих втрат, а й недопущення нових ускладнень повинно базуватися на об'єктивній оцінці першоджерел та прорахунків минулого як однієї з базових першооснов розроблення та здійснення системних заходів по якомога швидшому й ефективнішому подоланню недоліків.

Системне проведення диверсифікації покликано забезпечити ефективне функціонування галузі, всіх господарюючих суб'єктів і створення реальних передумов відродження села та поліпшення умов життя у ньому.

Як показує досвід, для того, щоб будь-яка системність, у тому числі така, що стосується диверсифікації розвитку, виправдала своє цільове призначення, вона повинна функціонувати на наступних організаційних принципах:

– дія всіх складових системи повинна проявлятися у визначеному напрямі та забезпечувати формування єдиного, злагодженого механізму функціонування;

– одночасне або в чітко технологічно чи організаційно визначеному порядку включення всіх складових системи у виробничий процес;

– функціонування системи має базуватися на принципах "управління по результатах", тобто, кожний її елемент повинен на всіх етапах його участі в системі бути націлений на якомога краще й ефективніше досягнення кінцевої мети системи [9, с. 35].

Перспективи розвитку аграрних підприємств дають підстави стверджувати, що їх діяльність у близькій перспективі повинна бути ймовірно переорієнтовано на інші, більш комерційно привабливі, напрями діяльності, особливо це стосується підприємств, що надають послуги по переробці в рослинництві та тваринництві. Підвищення показників розвитку аграрних підприємств головним чином буде зумовлюватися їх здатністю адаптуватися до дії різних чинників, зокрема диверсифікації.

При дослідженні основних напрямів забезпечення системності диверсифікації діяльності необхідно також враховувати, що вона, як система, об'єднує собою велику кількість галузевих, соціальних, економічних та інших підсистем. Кожна з них виконує властиву їй цільову функцію. Особливість дії кожної з них проявляється в тому, що рівень (якість) функціонування кожної даної підсистеми не лише визначає її ефективність, а й впливає на якість функціонування споріднених з нею підсистем – підвищує або, навпаки знижує її. Внаслідок цього формується ситуація, за якої кінцевий результат функціонування системи (у даному випадку – диверсифікаційних процесів) залежить від співвідносності в ній підсистем з різним рівнем індивідуальної ефективності дії кожної з них. Тобто, більша кількість ефективніше організованих підсистем забезпечує вищу ефективність всієї системи диверсифікаційного розвитку. І, навпаки, загальна ефективність системи знижується під впливом негативно діючих підсистем. Тому винятково важливою передумовою досягнення високої ефективності диверсифікації є така його організація, за якої всі без винятку його підсистеми були б організовані якомога краще і діяли з якомога більшою віддачею [6, с 27].

За предметом диверсифікації, що стосується підприємства, на наш погляд, доцільно виділити диверсифікацію виробництва та диверсифікацію капіталу. Якщо, у підприємства є кілька варіантів

диверсифікації виробництва та капіталу, необхідно визначити серед них найбільш прибутковий. При цьому прибутковість різних варіантів диверсифікації виробництва та капіталу, необхідно розраховувати з урахуванням витрат на страхування можливих ризиків. Підприємство може обрати один або кілька варіантів диверсифікації виробництва та капіталу. У разі, якщо підприємство обирає два або більше варіантів диверсифікації, при обмежених фінансових ресурсах, перед ним постає завдання визначення оптимальної суми вкладення капіталу у різні варіанти диверсифікації.

Висновки з проведеного дослідження. Диверсифікаційна діяльність як система здатна забезпечити як мінімальний економічно обґрунтований рівень розвитку аграрного підприємства, так і ринкову його стійкість.

У освоєнні диверсифікаційних процесів передусім повинні бути зацікавлені самі аграрні підприємства, а також всі без винятку державні, в тому числі регіональні, структури управління сільським господарством й органи місцевого самоврядування. Найкращих результатів можна буде досягти за умови, що вивчення й активне поширення кращих надбань сільськогосподарських підприємств, аграрного сектора економіки загалом стане ефективно діючою складовою державної аграрної політики.

Література

1. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку : монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин : ТОВ “Аспект-поліграф”, 2007. – 216 с.
2. Русско-украинский финансово-банковский словарь / Сост. В. Н. Копорулина, Л. В. Копорулина. – Харьков : Фортуна – Пресс, Консум, 1997. – 208 с.
3. Зоренко О.В. Диверсифікація виробництва в аграрній сфері / О. В. Зоренко : автореф. дис. на здоб. наук. ст. к-та. екон. наук: спец. 08.07.02. – Дніпропетровськ – 2006. – 22 с.
4. Степаненко Н.І. Диверсифікація діяльності підприємств аграрного сервісу / Н. І. Степаненко : автореф. дис. на здоб. наук. ст. к-та. екон. наук: спец. 08.00.04. – Житомир – 2008. – 20 с.
5. Комплексна програма соціально-економічного відродження аграрного сектора області. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 50 с.
6. Шеленко Д.І. Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківського Прикарпаття після реформи / Д.І. Шеленко. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 180 с.
7. Матковський П.Є. Шляхи диверсифікації діяльності аграрних підприємств регіону / П.Є. Матковський, В.В. Гловацька, Д.І. Шеленко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 7. – С. 128-131.
8. Мельник Н.Б. Системність упровадження диверсифікації виробництва сільськогосподарським підприємством / Н.Б. Мельник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8B8%D0%BA.pdf>.
9. Шеленко Д.І. Проблемні аспекти пореформеного розвитку сільського господарства / Д.І. Шеленко // Агроінком. – 2004. – № 8. – С. 31-35.

References

1. Andriichuk, V.H. (2007), *Kapitalizatsiia silskoho hosoodarstva: stan ta ekonomichne rehyluvannia rozvutky* : [Capitalization of agriculture: state and economic regulation of development], monograph, LTD “Aspekt-polihraf”, Nizyn, Ukraine, 216 p.
2. *Ryssko-ukrainskiy finansovo- bankovskiy slovar* (1997), [Russian and Ukrainian finance and banking dictionary], Fortuna, Kharkiv, Ukraine, 208 p.
3. Zorenko, O.V. (2006), “Diversification of production in agricultural sphere”, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02, Dnipropetrovsk, Ukraine, 22 p.
4. Stepanenko, N.I. (2008), “Diversification activity of enterprises in agrarian service”, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Zytomyr, Ukraine, 20 p.
5. *Kompleksna programa sotsialno-ekonomichnoho vidrodzhennia ahramoho sektora oblasti* (2000), [Complex program of socio and economic revival of agrarian sector], “Plai”, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 50 p.
6. Shelenko, D.I. (2007), *Silskohospodarski pidpriemstva Ivano-Frankivskoho Prykarpattia pislia reformy* [Agricultural enterprises of Ivano-Frankivsk Precarpathian after the reform], Vydavnycho-dyzainerskiy viddil TsIT, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 180 p.
7. Matkovskiy, P.Ye., Hlovatska, V.V. and Shelenko, D.I. (2012), “The ways of diversification activity of agrarian enterprises of the region”, *Innovatsiina ekonomika*, no. 7, 128-131 pp.
8. Melnik, N.B. “Systemic introduction of diversification production by the agricultural enterprise”, available at: <http://pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8B8%D0%BA.pdf>.
9. Shelenko, D.I. (2007), “Problem aspects of post-reformed development of agriculture”, *Ahroinkom*, no. 7-8, pp. 31-35.